

Taşradan Merkeze
Bir Osmanlı Ulemâ Ailesi

**TAŞKÖPRÜLÜZÂDELER VE
İSÂMÜDDİN AHMED EFENDİ**

Taşradan Merkeze Bir Osmanlı Ulemâ Ailesi
TAŞKÖPRÜLÜZÂDELER VE İSÂMÜDDİN AHMED EFENDİ

Editörler: Mustakim Arıcı, Mehmet Arıkan

Yayın No: 43
Araştırma Serisi No: 19
ISBN: 978-625-7800-21-1
EISBN 978-625-7800-22-8

1. Baskı, Aralık 2020

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan
Yayına Hazırlık: Mehmet Beydemir
Son Okuma: Meltem Ortakçı
Kapak: Abdullah Fuad Kılınçlı
İç Tasarım: Zehra Elif Demirci

© İLEM Yayınları 2020

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık
Sertifika No.: 26482
İskitler / Ankara
Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul
Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18
yayin@ilem.org.tr

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.
Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Taşradan Merkeze
Bir Osmanlı Ulemâ Ailesi

**TAŞKÖPRÜLÜZÂDELER VE
İSÂMÜDDİN AHMED EFENDİ**

Editörler

Mustakim Arıcı

Mehmet Arıkan

ilem
YAYINLARI

İçindekiler

Önsöz

xi

Prosopografik Bir İnceleme: 'Osmanlı'nın Âlimi Taşköprülüzâde, Çevresi, Kariyeri ve Telifatı

Mustakim Arıcı, Mehmet Arıkan

Mukaddime: "Bir Tutkudur Biyografi"	1
Kastamonu'dan Kostantiniyye'ye Bir Ulemâ Ailesi	8
Ailenin Kökeni ve İsmi	8
Yakın Çevre: Âlim Bir Dede, Âlim Bir Baba, Âlim Bir Amca	11
Taşköprülüzâde İsamüddin Ahmed Efendi ve Kariyeri	25
Doğumu ve Çocukluğu	25
Lakabı ve Künyesi	25
Tahsil Hayatı	26
Müdrislik Yılları	28
Kadılıkları	31
Son Yıllar: Tedris, Telif ve İmlâ	36
Vasiyeti, Vefatı ve Kabri	38
Tarikat İntisabı Meselesi	40
Ahmed Efendi'den Sonra Taşköprülüzâde Ailesi	44
Ahmed Efendi'nin İzinde: Öğrencileri	48
Yorulmayan Bir Müstensih	52

Velûd Bir Müellif	64
Dil İlimleri	71
Mantık	73
Âdâbü'l-bahs	74
Tabakat ve Tarih	74
İlimler Tarihi ve Tasnifi	76
Kıraat	78
Tefsir	78
Hadis	79
Fıkıh usûlü ve fûrû fıkıh	79
Kelam	81
Fizik ve Metafizik	83
Tasavvuf	84
Ahlâk ve Siyaset	85
Tıp ve Bah	85
Astronomi Aletleri	86
Reddiye	87
Tamamlanmayan Eserleri	88
Nispet Sorunu Olan Eserler	88
Günümüze Ulaşmayan veya Tespit Edilemeyen Eserler	89

Sonuç	94
-------	----

Kaynakça	96
----------	----

Ekler

EK 1: Halil Efendi'nin istinsah ettiği bazı eserler	109
---	-----

EK 2: Mustafa Efendi'nin iki mektubu	111
--------------------------------------	-----

EK 3: Ahmed Efendi'nin Dâvâ-yı âsiyab (değirmen meselesi) hakkında Kanunî Sultan Süleyman'a arızası	115
---	-----

EK 4: Hasan Hüsnü Paşa 835M numaralı <i>Şekâik</i> nüshasına Düşülen Notlar	117
---	-----

EK 5: Milli Kütüphane A944 numaralı <i>Şekâik</i> nüshasına Düşülen Notlar	121
--	-----

EK 6: Ahmed Efendi'nin bir külliyyede müderrislik yapan bir dostuna mektubu	125
---	-----

EK 7: Ahmed Efendi'nin Şeyh Bahâeddinzâde Muhyiddin Muhammed'e(?) yazdığı mektup	127
--	-----

EK 8: Ahmed Efendi'nin torunu Ubeyd Çelebi'nin notu	129
EK 9: Bir öğrencisinin Ahmed Efendi'nin okuttuğu eserler ve etrafında toplanan imla meclisleri hakkındaki notu	131
EK 10: Ahmed Efendi'nin icazetnâmeleri	133
EK 11: Ahmed Efendi'nin vasiyet metni	135
EK 12: Hayreddin Halil Efendi'nin kitaplarında bulunan vakfiye	137
EK 13: Ailenin mülkiyetinde bulunun kitapların Fatih Camii'ndeki durumları ve Veliyyüddin Efendi Koleksiyonuna aktarılması hakkındaki belgeler	139
EK 14: Ahmed Efendi'nin İstanbul kadısı iken başından geçen bir hadise	141
Görseller	145

Osmanlı Dünyasında Değişen Şartlar Karşısında Taşköprülüzâdeler (XV. ve XVI. Yüzyıllar)

Abdurrahman Atçıl

İslâm Dünyasına Moğol Akınları ve Taşköprülüzâdelerin Atalarının Anadolu'ya Yerleşmeleri	164
Fatih Sultan Mehmed'in Merkezîyetçi Politikaları ve Halil Efendi	168
Hiyerarşik Ulemâ Düzenine Uyum Sağlama ve Zeyniyye Tarikatı ile İlişki: Mustafa Efendi ve Kâsım Efendi	171
Hiyerarşik Düzenin Kurallarının Netleşmesi ve Pekişmesi: Ahmed Efendi ve Kadılık Görevini Kabul Etmesi	176
Elitin İstanbullulaşması, Siyasetin Yoğunlaşması ve Hizip Siyaseti: Kemâleddin Efendi	182
Sonuç	185
Kaynakça	187

**Taşköprölüzâde'nin el-Lüccetü'z-zâhire fî
sa'âdeti'd-dünyâ ve'l-âhire Adlı Eseri: Tanıtım ve Neşir**

Mustakim Arıcı, Mehmet Arıkan

Eser ve Neşri Hakkında	191
el-Lüccetü'z-zâhire fî sa'âdeti'd-dünyâ ve'l-âhire'nin Bağlamı	191
Nüsha Bilgileri ve Neşir Esasları	195
<hr/>	
Yazarlar Hakkında	263
<hr/>	
Dizin	265
<hr/>	
Ek: Taşköprölüzâde Ahmed Efendi'nin Aile Şeceresi	273
<hr/>	

Önsöz

Taşköprülüzâde Ahmed Efendi çok yönlü bir isim olarak Osmanlı düşüncesine tam manasıyla damgasını vurmuştur. Onun modern dönemde farklı disiplin mensuplarının en aşına oldukları Osmanlı âlimlerinin başında geldiğini söylemek de yanlış olmaz. Yaklaşık on yıl önce Taşköprülüzâde Külliyyatı'nın belli bir kısmının neşredilmesi amacıyla başlanan proje ve bunun bir parçası olan Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu bu tanınırlığı çok daha ileri bir seviyeye taşımıştır. Mezkûr projede Taşköprülüzâde'nin hayatını ve eserlerini etraflıca konu edinen bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuş ve bu da sempozyumun bir parçası olarak tasarlanmıştır. Bu sempozyumda bizler biyografi üzerine bir tebliğ sunmadık. Ancak sempozyumdan iki yıl sonra bu ihtiyaca cevap vermesi ve tebliğlerle birlikte basılması düşüncesiyle bu çalışma bizlere bir makale olarak teklif edildi. Taşköprülüzâde'nin otobiyografisi başta olmak üzere diğer bazı kaynaklar sayesinde hayatı hakkında epeyce bir malumata sahip olmamıza rağmen, hatırı sayılır bir malzemenin modern araştırmalarda hiçbir şekilde kullanılmadığını da biliyorduk. Bu sebeple uzun bir zamana yayılacak ve yorucu olacak bir çalışmayı tereddütler içerisinde kabul ederken doğrusu bu çalışmada kullanılan verilerin ve burada kullanmayıp genişletilecek baskı için elde tuttuğumuz kaynakların tamamından haberdar değildik. Böyle bir bilgiye sahip olsaydık muhtemelen bu araştırmaya girişmek gözümüzde çok daha büyüyecek ve bu çalışma ortaya çıkmayacaktı. Aralarda kesintiler olmakla birlikte yaklaşık iki yıldır ilgili kaynakları çalışmaya gayret ettik ve başta makale olarak düşünülen çalışma bir kitap hacminde mevcut halini aldı. Fakat çalışmamızın hitama ermediğini, Taşköprülüzâde'nin kişiliği, eserlerinin ayrıntılı içerikleri, bazı alanlardaki görüşleri ve dönemin entelektüel ve siyasi muhitiyle ilişkileri hakkında genişletilmiş baskı için araştırmaların devam ettiğini belirtmemiz gerekir.

Kitaptaki ilk makaleyi yalnızca Taşköprülüzâde'nin hayatına ve eserlerine odaklanan klasik bir biyografi yazısı olarak tasarlamadık. Taşköprülüzâde'yi en yakın çevresinin kısa hayat hikâyeleriyle birlikte çalışarak müşterek biyografi türünde bir yazı hedefledik. Bu makalede kullanılan kaynaklar ve yöntem hakkında ilgili yerde yeterince bilgi verdik. İlk makalenin sonundaki ekler yazıya alamadığımız ve çok kıymetli addettiğimiz malumat ile yazıyı derinleştiren ve zenginleştiren unsurlar ihtiva etmektedir. Hakeza görseller de somutlaştırıcı işleviyle çalışmanın önemli bir parçası oldu.

Bu çalışma sırasında Taşköprülüzâde'nin daha önce herhangi bir kaynakta zikredilmeyen bazı eserleri tespit edildi. Bunlardan biri otobiyografik kayıtlar ihtiva etmenin ötesinde bir manifesto niteliği taşıyan *el-Lüccetü'z-zâhire*'dir. Müellifin elinden çıkan ve eksik olan tek nüshayı da neşretmeyi uygun gördük ve kitabın son kısmı bu eser hakkındaki kısa bir tanıtım ve tahkikli Arapça metne ayrıldı.

Kitaptaki ikinci makale Taşköprülüzâde ailesinin dört neslinin bürokrasiyle imtihanını tartışmaktadır. Osmanlı Devleti tarihinde ilmiye-siyaset ilişkisini belli bir dönem içerisinde kendi önerdiği "âlim-bürokrat" kavramı etrafında tartışan Abdurrahman Atçıl bu yazısıyla çalışmaya ayrı bir zenginlik kazandırdı. Bu vesileyle hem yazısı hem de bu süreçteki müzakerelerimiz için kendisine teşekkür ediyoruz.

Bazı arkadaşlarımıza ve hocalarımıza kitaptaki ilk yazıda yeri geldikçe teşekkürlerimizi dile getirdik. Ancak teşekkür edeceğimiz bazı isimleri burada zikretmek istedik. Süleymaniye Kütüphanesi Müdür Vekili Menderes Velioglu başta olmak üzere Kültür Bakanlığına bağlı birçok kütüphaneden nüsha taleplerimizi karşılayan kütüphane çalışanlarına teşekkür ediyoruz. İSAM çalışanlarından Muhammed Yasir Şahin *el-Lüccetü'z-zâhire* neşrinin İTNES'e uygunluğu konusunda kontroller yaptı. Bu vesileyle kendisine ve ayrıca İSAM'daki çalışma ortamımız için Tuncay Başoğlu'nun şahsında İSAM yönetimine ve kütüphane çalışanlarına teşekkür ediyoruz. Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, babası ve oğlu Kemâleddin Efendi'nin bulunduğu kabristanı ziyaret edebilmemize olanak tanıyan İstanbul Vakıflar Birinci Bölge Müdürlüğüne ve özellikle Zübeyde Cihan Özsayiner'e, İstanbul Türbeler Müzesi Müdürü Ekrem Aytar'a teşekkür ediyoruz. Taşköprülüzâde'nin dedesi Hayreddin Halil Efendi'nin Kastamonu Küre'deki kabrini ve kısa süreli de olsa Taşköprü'yü ziyaret ederken mihmandarlık yapan Fatma Zehra Pattabanoğlu ve eşi Feyyaz Pattabanoğlu'na teşekkür ediyoruz.

Ahmed Tahir Nur, Ensar Karagöz, Mehmet Kökrek, Mehmet Yunus Yazıcı, Alpaslan Fener ve Faruk Akıldız bazı kaynakları bizimle paylaştı. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Bu yazıların sipariş sürecindeki ve yayım aşama-

sındaki müzakereler için İbrahim Halil Üçer'e, İlem Yayınları yetkililerine, yoğun çalışmalarının arasında vakit ayırarak kitabı okuyan ve tashihlerde bulunan Berat Açı'la teşekkür ediyoruz. Kitabın ilk bölümündeki yazı için daima cesaret verici teşviklerinin yanında metni okuyan ve kıymetli önerilerini paylaşan değerli hocamız İhsan Fazlıoğlu'na minnettarız.

Ve nihayet bu çalışmaya yeterince zaman ayırmamıza olanak tanıyan eşlerimize ayrı ayrı teşekkürü bir borç biliyoruz.

Ve billâhi't-tevfik.

*Mustakim Arıcı, Mehmet Arıkan
Üsküdar & Eyüpsultan, 25 Kasım 2020*

